

OBRAZ MESTA

V rámci Uhorska existovalo množstvo urbánnych sídel, no len malá časť z nich si mohla nárokovala na právo nazývať sa slobodným královským mestom. Tie ostatné, označované termínnmi *oppidum*, *Marckht*, *mezőváros*, čiže mestečká alebo zemepanské mestá, súce mohli mať významné hospodárske práva (konať trhy, jarmoky) alebo byť dôležitými remeselníckymi sídlami, známymi v rámci zvyšku krajiny, ale okrem niekoľkých výnimiek stále mali svojho zemepána. Podliehali jeho autorite a pod správu i súdnu moc jeho úradníkov. Ich obyvatelia, aj keď sa už nazývali pojmom meštan (*oppidanus*), neboli rovnocenní s mešťanmi (*cives*) slobodných královských miest.

Mnohé významné mestá, ktoré boli v stredoveku bohatu obdarované královskými privilégiami, sa postupom času zmenili na obyčajné mestečká alebo hospodársky upadli, hoci vďaka svojim starým privilégiám sa mohli tešiť aspoň formálnej úcte veľkých miest a ich meštanov. Viaceré významné stredoveké trhové mesta sa časom zmenili na obyčajné dediny, kym iné dediny, ktoré stáli na výhodnom mieste v rámci panstva, boli z vôle zemepána povýšené na zemepanské mestečká. Ich mešťania nadobudli vhodnou hospodárskou konšteláciou dostatočný majetkový vzostup, a tak sa začali zaoberať možnosťou, ako sa zbaviť závislosti od majiteľa a získať slobodu - stať sa slobodným královským mestom, ktoré po právnej stránke podliehalo panovníckej autorite.

V tomto zmysle môžeme Pezinok využiť ako modelové mesto vo vtedajšom Uhorsku. Sedemnásťte storie patrilo k najdynamickejším obdobiam v jeho minulosti. Spôsobili to predovšetkým zmeny v právnom postavení, keď po takmer storočnom zápase boli Pezinku roku 1647 udelené práva slobodného královského mesta. Tým sa pôvodné zemepanské mestečko ocitlo v akomsi elitnom klube uhorských miest. Z právnej stránky sa dostalo na úroveň Bratislavu, Trnavy, Košíc a iných významných, bohatých obchodníckych miest. Jeho obyvatelia boli napriek nepokojným časom schopní zabezpečiť si prostriedky potrebné na uskutočnenie tohto ciela a prevziať tak zodpovednosť za osudy svojho mesta do vlastných rúk.

Tŕnistá cesta k slobode

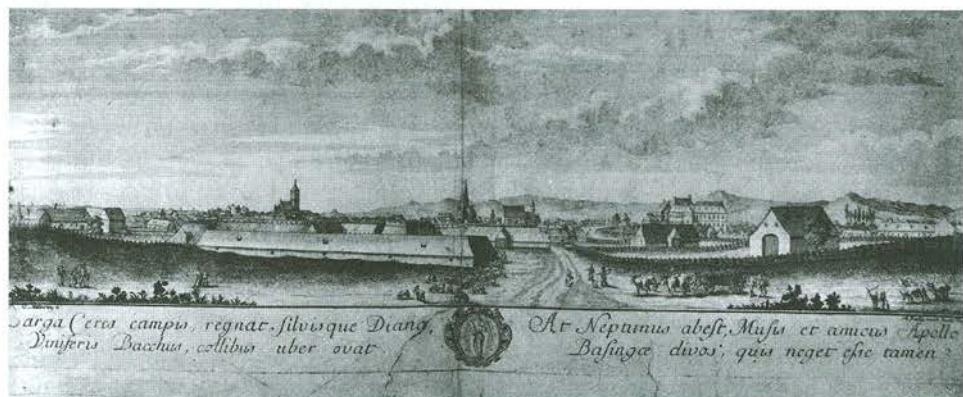
Pezinok a Svätý Jur, ktoré mali až do 17. storočia spoločný údel, boli od stredoveku spojené s jedným z najvýznamnejších uhorských šlachtických rodov, svätojurských a pezinských grófov. Boli súčasťou rovnomenenných panstiev a patrili do ich rozsiahlych majetkových domén, ktoré sa rozprestierali od rieky Moravy na severe až po dediny v okolí Neziderského jazera na juhu.¹ Grófi dokázali pre svoje zemepanské mestá zabezpečiť viacero královských výsad, ktorými podporili ich hospodársky rozvoj. Pri volbe samosprávy im však pravdepodobne nechávali určitú voľnosť, kedže čoskoro po zálohovaní mestečiek sa ich obyvatelia stážovali panovníkovi práve na porušovanie zaužívanych zvyklosťí.²

Posledným predstaviteľom rodu svätojurských a pezinských grófov bol Krištof II. z tzv. mladšej pezinskej vetvy, ktorý nemal šťastie na potomkov. Ním 18. marca 1543

¹ WERTNER, *Die Grafen von St. Georgen und Bösing*, s. 73, 219.

² ŠABApM, f. MMJ, Listiny, inv. č. 14.

vymrel rod po meči. Právom odúmrte pripadli mestá kráľovskej korune a dostali sa pod správu Uhorskej kráľovskej komory. Už v nasledujúcom roku bolo rozhodnuté dať panstvá do zálohu. Dňa 9. novembra 1544 ich získal za vojenské zásluhy prívrženec Ferdinanda I. Gašpar Serédi inskripciou za sumu 33 000 zlatých³. O pár rokov si tento záloh Ferdinand I. rozmyslel a roku 1547 došlo k navršeniu inskripčnej sumy a k novému oceneniu.

1. Pezinok na mediryttine Samuela Mikovínyho z roku 1736

Po smrti Gašpara Serédiho roku 1550 si jeho majetky rozdelili súrodenci, pričom Svätojurské a Pezinské panstvo pripadlo Jurajovi. Roku 1554 sa kráľ rozhadol majetky Jurajovi odňať, ale jemu sa podarilo udržať si ich až do smrti roku 1557, potom sa dostali do rúk syna jeho brata Mikuláša Gašpara II. Roku 1559, po sťažnostiach mešťanov oboch mestečiek na jeho prechmaty a hospodársky útlak, dostał Gašpar II. príkaz od Uhorskej komory, aby panstvá odstúpil.⁴

V nasledujúcich rokoch zostali panstvá v rukách panovníka. V tom období, roku 1563, bolo vydané ďalšie trhové privilegium, ktorým Pezinok získal právo konať jarmok na sviatok sv. Doroty (6. februára), sv. Márie Magdalény (22. júla) a sv. Kataríny (25. novembra), ako aj týždenný trh, ktorý sa mal konať každú stredu.⁵ Tým sa počet jarmokov, spolu so staršími jarmokmi, ktoré sa konali na ôsmy deň po sviatku Božieho Tela a na sviatok sv. Augustína, biskupa (28. augusta), zvýšil na päť.⁶

Roku 1566 získal panstvo inskripciou vo výške 53 000 zlatých bratislavský župan, rábsky kapitán a kráľovský radca Eckhart (skrátene Eck), gróf zo Salmu a Neuburgu. Na západnom Slovensku vlastnil aj susedné Pajštúnske panstvo. Eck zo Salmu mal tieto majetky v držbe až do roku 1574. Po krátkom období, keď sa panstvá ocitli pod kráľovskou správou, boli roku 1575 znova dané do zálohu vojenskému veliteľovi Jánovi Krusithovi z Lepoglavy. Ten ich držal v zálohu až do svojej smrti roku 1580, keď záloh prešiel na jeho manželku Katarínu Pálffyovú. Katarína si roku 1581 zobraťala

3 MNL – OL Budapest, f. MKL, A 57 Libri regii, tom. 2, s. 62 – 66.

4 DUCHOŇ, Postavenie a spoločenská societa malokarpatských miest, s. 29.

5 ŠABApM, f. MMP, Listiny, inv. č. 4.

6 Trhové právo Pezinok nadobudol spoločne so Svätým Jurom roku 1376, právo na dva jarmoky získal roku 1466. DUBOVSKÝ – ŽUDEL, Dějiny Pezinka, s. 24 – 25.